

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

4

XX

VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
BRATISLAVA 1972

INHALT

STUDIEN

Adam Pranda, Zur Problematik des Studiums der ethnischen Prozesse in der Sowjetunion	537
Ondrej R. Halaga, Das Flusstransportwesen im Karpatenraume in der Zeit des Feudalismus	557
Juraj Langer, Besonderheiten in der traditionellen Entwicklung des volkstümlichen Wohnhauses im Liptov-Gebiet	572

MATERIALIEN

Emília Horváthová, Der Mond in den kosmogonischen Vorstellungen des Volkes	601
Ema Marková, Aus Wolle gestrickte volkstümliche Fussbekleidung	610
Milan Bohučky, Ülbrennen aus den Pflanzensamen	630

DISKUSSION — GLOSSEN

RUNDSCHAU

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

ARTICLES

Adam Pranda, The Problems of the Study of Ethnical Processes in the Soviet Union	537
Ondrej R. Halaga, Rivertransport in the Carpathians Territory in the era of Feudalism	557
Juraj Langer, The Particularities of the Traditional Development of the Folk House in the Liptov Region	572

MISCELLANIES

Emília Horváthová, The Moon in the Cosmogonic Imagination of the People	601
Ema Marková, Wool Knitted Folk Footwear	610
Milan Bohučky, Oil Distillation from the Plant Seeds	630

DISCUSSION

COMMENTARY

BOOK REVIEWS AND REPORTS

SOMMAIRE

ARTICLES DE FOND

Adam Pranda, Sur les problèmes d'étude des processus ethniques à l'URSS	537
Ondrej Halaga, Transport fluvial dans la région carpathique au féodalisme	557
Juraj Langer, Particularité de l'évolution traditionnelle de la maison populaire à Liptov (Slovaquie de Nord)	572

MATÉRIAUX

Emília Horváthová, Lune dans l'imagination cosmogonique du peuple	601
Ema Marková, Chaussure populaire tressée en laine	610
Milan Bohučky, Distillation de l'huile des semences végétales	630

DISCUSSION — GLOSSES

INFORMATIONS

ANALYSES ET COMPTES RENDUS

M A T E R I Á L Y

MESIAC V KOZMOGONICKÝCH PREDSTAVÁCH ĽUDU

EMÍLIA HORVÁTHOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Predstavy o nebeských telesách siahajú svojím pôvodom do tých etáp historického vývoja, v ktorých človek začínal hľadať vysvetlenie pre jednotlivé javy obklopujúcej ho prírody. Nebeské telesá ho upútali zaiste nie na poslednom mieste, pričom intenzita pozornosti bola priamo závislá od skutočnej či zdanlivej variability toho-ktorého kozmického telesa, a tak bolo len logické, že najvdácejším objektom pozorovania a rozličných predstáv bol práve mesiac. Spln mesiaca, ktorý sa periodicky opakuje po 29 dňoch, 12 hodinách, 44 minútach a 3 sekundách, patril k prvým univerzálnym časomieram¹. Určovanie času na mesiace a ďalej štyri menšie časové úseky podľa jednotlivých fáz je oveľa staršie ako počítanie času na roky.² Staroba-bylonský termín na označenie dňa splnu bol šabattu, z čoho je odvodený aj náš termín sobota.³ Už to ukazuje na univerzálny význam splnu, a to nielen v staroveku, ale aj v neskorších obdobiach.

K racionálnym výsledkom pozorovania mesiaca patria pranostiky, ktoré sú aj v súčasnosti dobre známe na celom území Slovenska. Tak napr. keď je mesiac čistý, jasný, na druhý deň bude pekne, jasno. Ak je červený alebo ohradený málo výrazným veľkým kruhom, bude vietor. Keď je kruh menší, tesnejší, bude pršať. Dážď sa očakáva aj vtedy, keď je horný rožok cúvajúceho či dorasta-

júceho mesiaca zakrytý mračnom. Ak však mrak zakrýva dolný cíp, bude pekne, ale chladno.⁴

Mesiac slúžil aj na predpovede poverového charakteru, teda veštby. Kruhy okolo mesiaca, v ktorých sa ukazujú vedľajšie mesiace, považovali na západnom Slovensku za predzvesť epidémií a veľkej úmrtnosti. Zatmenie mesiaca interpretovali ako predzvesť nákazlivých chorôb, vojny alebo iných pohrôm.⁵ Sýtočervený mesiac signalizoval vojnu a nepokoje (okolie Trenčína), podobne ak sa okolo mesiaca ukázala dúha (Bzince). Keď je mesiac rožkami hore, bude požiar (Lubietová). Ak sa v blízkosti mesiaca ukáže hviezda, príde požiar alebo iné nešťastie (Bardejov), prípadne ovdovie mladá žena (Môťová).⁶

Pozorovania mesiaca mali významný vplyv aj na ďalšie poverové a náboženské predstavy, najmä tie, pri ktorých sa mohol uplatniť princíp analógie. Nov mesiaca, dorastanie, spln a zase cúvanie sa dávali do priamej vzťahovej súvislosti s mnohými stránkami ľudskej činnosti. Veľmi rozšírenou, možno povedať všeobecnou, sa stala predstava, že úspech a vôbec konečný výsledok práce je v značnej alebo dokonca v prevažnej miere determinovaný voľbou určitej fázy mesiaca. Pritom princíp analógie sa využíval v dvojakom zmysle. Do úvahy sa brala jednak dynamická tendencia mesiaca, teda pribúdanie,

¹ Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. VI. Berlin—Leipzig 1934/1935, s. 465—466.

² NIEDERLE, L.: Život starých Slovanů. III—2. Praha 1925, s. 744 n.

³ MOSZYŃSKI, K.: Kultura ludowa Słowian. II—1. Warszawa 1967, s. 452.

spln, ubúdanie, jednak jeho základný tvar v určitej fáze.

Tak napr. zbožie zasiaté pri nove mesiaca, hoci bol v štádiu rastu, malo byť tenké, úroda slabá, obdobne, ako je tenký srp mesiaca v tejto fáze, (Myslenice, Pukanec, Očová).⁷ K tomuto predpokladu sa postupne pridali niektoré ďalšie očakávané negatíva, akým bol okrem iného aj predpoklad, že takéto obilie zničí hmyz a pod. Podobne strukoviny zasadené priskoro po nove dlho kvitnú, no nasaďujú málo strukov a aj tie sú slabé. Preto radili siať a sadiť až v druhej fáze, teda v tej, ktorá predchádzala splnu mesiaca. V tomto období sa mala aj zelenina presádzať. Na fázy mesiaca sa dbalo aj pri sadení ďalších plodín. Taktiež koreňová zelenina sa mala siať začiatkom druhej fázy, aby mala iba jeden hlavný koreň, zatiaľ čo uhorky, tekvicu, kapustu, mak a pod. odporúčali siať pri splne.⁸

Spln mesiaca považovali za priaznivé obdobie pre rúbanie stromov, ktorých drevo sa malo ďalej spracovávať. „Keď bož plní mesiac, išli ľudia drevo rúbať na stavbu, lebo do takého dreva sa červi ňechitali. Aj na husle keď bož najplnší mesiac. V zime, keď mrzne a je plní mesiac sa aj hovorí: Hej, mohou bi aj na husle táji rúbať, tak je pekne.“⁹ Uvedená informácia je z Dačovho Lomu; no nielen v Honte ale aj v iných oblastiach stredného Slovenska verili, že drevo zotaté pri nove skoro spráchnivie alebo sčervivie. Pre sťahovanie do nového domu sa mal voliť

taký deň, keď mesiac rástol, inak by hospodárstvo neprosperovalo.¹⁰

Avšak so stavbou domu bolo treba začať, keď bol mesiac na schode, teda po splne (Cерово).¹¹ Snáď to súvisí s ďalšou poverou, podľa ktorej sa má dom čistiť a bieliť na schode mesiaca, aby sa v ňom nedržal hmyz a červy. Naopak, kto by tieto práce robil ešte v splne, zavinil by množenie švábov, mravcov a ďalšieho neželateľného hmyzu. Na nove sa nemali zakáľať ošípané, lebo takéto mäso aj po vyúdení sčervivie (Hložany, Očová).¹² Ďalší zákaz pre toto obdobie sa vzťahoval na zváranie šiat s odôvodnením, že by sa v nich držal hmyz (Nové Mesto nad Váhom).¹³ Spln mesiaca bol považovaný za najvhodnejšie obdobie na podsádzanie hydiny. Verilo sa, že ak podsadia kvočku v čase, keď mesiac nevidieť, vajička ostanú bez zárodov; ak podsadia pri ubúdaní mesiaca, hydina sa ešte pred vyliahnutím podusí.¹⁴

Uvedený materiál by mohol zvädzať k domnienke, že princíp similárnej mágie sa neuplatňoval vždy rovnako dôsledne. No ak sa pozrieme na tieto prejavy z aspektu ich dominantného zámeru, zisťujeme, že terminovanie všetkých úkonov malo svoju vnútornú subjektívnu logiku. Podoba novu mesiaca nie je nepodobná tvaru červa a môže teda jeho výskyt pozitívne, aj keď neželateľne ovplyvniť. Prvoradým účelom riadenia domu je zase pozbaviť ho nečistoty, preto ako najvhodnejšie volili obdobie, keď mesiac ubúda, aby tak ubúdalo všetko, čo je v dome nežiadúce. Spln

⁴ Na univerzálnosť výkladu pranostiek vplývalo aj ich sústavné uverejňovanie v rôznych vydaniach ľudových kalendárov.

⁵ HOLUBÝ, J. L.: Maličkosti astrologické ľudu bošáckeho v Trenčianskej. Český lid, 1896, s. 325, 326. — MICHALKO, P.: Rozmlauwánj učitele s několik sedláky o škodlivosti pověry... W Pressporku 1802, s. 176.

⁶ Textový archív NÚ SAV, fond Št. Osuský, Poverý.

⁷ Tamže.

⁸ Na Slovensku všeobecné. Pozri aj MICHALKO, P.: c. d. s. 229; SOCHÁŇ, P.: Starobylé zvyky slovenských roľníkov pri poľnej práci, Bratislava 1930, 29. VOLF, Št. — KŇAZOLUCKÝ: Obyčaje a poverý z roľníckeho predmestia Štálov v Novej Bani. Sborník Muz. slov. spoloč., 4, 1899, s. 139–145.

⁹ Výskum roku 1971.

¹⁰ MICHALKO, P.: c. d., s. 287.

¹¹ Výskum roku 1970.

¹² OSUSKÝ, Št.: cit. fond.

¹³ Tamže.

¹⁴ VÁCLAVÍK, A.: Podunajská dedina. Bratislava 1925, s. 271. GREGOR, J.: Ešte niektoré poverý a obyčaje z Tajova. Slovenské pohľady, 1898, s. 248. ČERVENÁK, J.: Tradičný život Lišovana. Banská Bystrica 1966, s. 109. — „Najlepšie je podsádzať hiďinu pred splnom edním dňom a po splne edním dňom“, Dačov Lom, výskum r. 1971.

symbolizujúci plnosť, žirnosť, bohatstvo sa volí vždy vtedy, ak je želateľný podobný výsledok a naopak, obchádza sa v prípadoch, ak je kvantitatívny vzrast neželateľný. Pre úplnosť treba poznamenať, že rovnakými predstavami sa riadili aj iné slovanské i neslovanské národy.¹⁵

Všeobecne rozšírená bola predstava, že ak má človek pri sebe peniaze, keď zbadá nov mesiaca, bude mať peniaze po celý mesiac. Podľa niektorých stačilo, ak človek nahmatal vo vrecku čo len jednu mincu, podľa iných, malo byť peňazí viac, keďže bolo treba nimi zaštrngnúť.¹⁶ Ojedinelejšie sú predstavy, že človek má peniaze popľuť (Pliešovce).¹⁷ V niektorých oblastiach sa tieto predstavy neviazali k novu, ale k splnu. Súvislosť s novom mesiacom je však zrejme pôvodnejšia, o čom svedčí nielen podstatne vyššia kvantitatívna frekvencia tejto povery na našom území, ale aj jej výskyt v iných oblastiach.¹⁸

Škrvny na mesiaci, viditeľné najmä v období splnu, mali predstavovať Dávida, hráčeho na harfe. Kto na neho pozerá vo chvíli, keď mu praskne struna, oslepne. Podľa iných je to sv. Cecília, ktorá hrá na harfe alebo Dávid, hrajúci na husliach, tiež Dávid so sv. Cecíliou.¹⁹ Keď je mesiac v splne, človek sa naň nemá nikdy dlhšie pozeráť, pretože by mohol oslepnúť alebo dostať „Dávidov tanec“.²⁰ Podľa vysvetlenia zo západného Slovenska človek sa na mesiac nesmie dlho dívať preto, lebo v noci, keď zaspí, vyvlečú ho zlí duchovia a nechajú ho chodiť po strechách. Ak sa vtedy zobudí, spadne dolu a zabije sa.²¹

Tu sa už vlastne dostávame k snahe vysvetliť príčiny somnambulizmu. Všeobecne rozšírená a vlastne dosiaľ známa je predstava, že ak na spiacieho človeka svieti mesiac, človek sa môže stať námesačníkom. Podľa zatiaľ ojedinelého výkladu (Dobronivá) človek sa môže stať námesačným aj vtedy, ak sa zadíva na odraz splnu mesiaca vo vode. Spln mesiaca mal mať zvláštny vplyv nielen na psychiku človeka, ale jeho svetlo lákalo aj nadprirodzené bytosti, predovšetkým revenantov, ale aj víly, vodníkov a iné.

O tom, že aj spln mesiaca sa využíval v úkonoch, vychádzajúcich z princípu similárnej mágie, svedčí receptár z Moravského Lieskového, ktorý radil gazdovi, že ak má chudý dobytok, treba ho umyť pri splne mesiaca lúhom, v ktorom vyvárať prádlo.²² Deti, ale aj mláďatá zvierat sa mali odstaviť pri splne, aby boli okrúhle, teda fyzicky zdatné. Podľa iných sa tak malo stať ešte, keď mesiac dorastal.

Pozoruhodná je protirečivosť predstáv, ktorá vyplýva z úkonov viazaných na nov mesiaca. Niektoré vychádzajú z jednoduchej tvarovej analógie srpu mesiaca, ako aj z toho, že on reprezentuje iba akoby fragment celku, čo sa potom odráža v chápaní niektorých zákazov a príkazov. Okrem spomínaných zásad vegetatívnej mágie jestvovali ešte aj ďalšie, vzťahujúce sa na iné oblasti života. Tak napr. gazda mal oznámiť svojej žene, že je nov mesiaca, ak nechcel, aby celý mesiac rozbíjala riad.²³ Tiež sa verilo, že kto sa pozrie na nový mesiac spod strechy, bude rozbíjať riad (Pondelok), alebo bude nešťastný, (Slovenská

¹⁵ MOSZYŃSKI, K.: c. d., s. 451 n. MÁCHAL, H.: Nákres slovanského bájesloví. Praha 1891, s. 53. WLISŁOCKI, H.: Volksglaube und religiöser Brauch der Magyaren. Münster 1893, s. 49 n. Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, VI, s. 485—486. PEJML, K.: Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách. Praha 1941, s. 257, 259, 277.

¹⁶ Vlastné výskumy na Horehroní, Kysuciach, v Liptove, v Honte, v okolí Bánoviec, v Tòtkomlóši. Pozri aj Prostonárodné povery. Slovenské pohľady, 1892, s. 377. KARDOŠOVÁ, D.: Povery v Turci. Sborník Muz. slov. spoloč., 1908, s. 48. HREBLAY, A.: Brezno a jeho okolie. Turč. Sv. Martin 1928, s. 105. VRŠATSKÝ: Prostonárodné povery (V Mikušovskej doline). Slovenské Pohľady, 1895, s. 493.

¹⁷ OSUSKÝ, Št.: cit. fond.

¹⁸ WLISŁOCKI, H.: c. d., s. 49. — MOSZYŃSKI, K.: c. d., 453. — PEJML, K.: c. d., s. 223.

¹⁹ HOLUBY, J. L.: Národopisné práce. Bratislava, s. 195, 359, 370; HREBLAY, A.: c. d., s. 105.

²⁰ Výskum v Dačovom Lome, r. 1970.

²¹ OSUSKÝ, Št.: cit. fond., Myslenice.

²² ČIZMAR, J.: Herbáře československé dobytčí. Český lid, 1929, s. 229.

²³ DOCHAJ, J.: Povery a zvyky slovenského ľudu v Zemplíne. Časopis Muz. slov. spoloč., 1929, s. 123.

Lupča, Poniky), chorý (Vyšná Kamenica), bude ho po celý mesiac bolieť hlava a zuby.²⁴ V niektorých lokalitách sú tieto zákazy bližšie precizované, resp. ďalej rozvedené: „Kto sa zpod strechy díva na spln mesiaca a pritom je, toho budú zuby bolieť. Keď to spraví samodružná žena, aj jej dieťa budú zuby bolieť“ (Dačov Lom).²⁵

V ďalšej skupine lokalít odôvodňovali zákaz dívať sa na nov mesiaca spod strechy vysvetlením, že by dotyčného po celý mesiac svrbelo telo, alebo by ho blchy štípali (Dobrá Niva, Sása, Môťová, Čabradský Vrbovok).²⁶

Hlboko do minulosti, až do čias viery v existenciu démonov chorôb, siaha predstava, podľa ktorej každý človek má v tele hostec. Pokiaľ je hostec v pokoji, človek o ňom ani nevie. Keď sa však pohne, bolia človeka oči, hlava, urobia sa mu chrasty, vyrážky. Aj na hostec pôsobili fázy mesiaca. Keď si človek pri nove umyl alebo ostrihal vlasy, prípadne sa oholil, hostec sa pohol. Z tejto základnej predstavy sú odvodené potom niektoré ďalšie. Napr. hostec dostane ten, kto sa pri nove dá ostrihať²⁷ alebo sa umýva.²⁸ Za novu sa človek nemá strihať, ani hlavu umývať, lebo bude chrastavý.²⁹ Kto sa dá na nov mesiaca ostrihať, bude náchylný na rozličné choroby (Kulpín — Juhoslávia).³⁰

Kto chce, aby mu vlasy alebo aj nechty rýchlo rástli, má si ich ostrihať vo fáze pribúdajúceho mesiaca a zase opačne, ak človek nechce, aby mu vlasy a nechty narástli veľmi rýchlo, má ich strihať vo fáze ubúdajúceho mesiaca.³¹

Mesiacu, a to opäť podľa jednotlivých fáz,

pripisoval sa značný vplyv na zdravie a fyzický stav človeka, ako aj na pozitívne výsledky liečenia pri mnohých chorobách. „Keď sa hostec pohou, dostau chrasti alebo ho oči boleli. Tak tu jesto taká studňička, volá sa Meričkovka. Tak tam chodievali. S deťma ešte aj teras chodievajú, tam jesto košielke nametanie. To chodia do slnka stávaňja, ale keď je mesiac na schoďe“ (Dačov Lom).³² Keď mal niekto vyrážky pri nove mesiaca vyšiel na dvor, tak aby nebol pod strechou, pozeral sa na mesiac, opakom ruky si stieral vyrážky a tri razy povedal: „Čo vidím, nak rastie a čo hladím, nak skape“ (Domaniky).³³ Podobne v Šipiciach a v Dačovom Lome pri stieraní bradavíc: „To sa do mesiačika začíta, keď nastane noví mesiačik, teď je to najlepšie.“

„Tak mi pán boch pomáhaj.
Čo vidím, nak rastie
a čo stieram, nak skape.“³⁴

Uvedená formula bola úvodnou časťou zariekania, používaného pri nove mesiaca na liečenie hrčí, bradavíc a pod., ktoré som zaznamenala v slovenskej enkláve v Slovenskom Komlóši v Maďarsku.³⁵ Odchod tejto enklávy zo slovenského územia sa viaže na polovicu 18. storočia, a tým sa posúva značne do minulosti aj existencia samej formule, súvisiacej s novom mesiaca. Dôkazom starobylosti je aj rozšírenosť tejto formule, ktorú v doslovnom znení a pri rovnakej príležitosti používali nielen iné slovanské národy, ale aj germánske národy.³⁶

²⁴ OSUSKÝ, Št.: cit. fond.

²⁵ Výskum r. 1970.

²⁶ OSUSKÝ, Št.: cit. fond.

²⁷ DOBŠINSKÝ, P.: Prostonárodné obyčaje, povery a hry slovenské. Turč. Martin 1880, s. 112.

²⁸ ČERVENÁK, J.: e. d., s. 114.

²⁹ BEDNÁRIK, R.: Ludová liečba na Slovensku. Bratislava, s. 52.

³⁰ OSUSKÝ, Št.: cit. fond.

³¹ VOLF-KŇAZOLÚCKY, Š.: e. d., s. 141; A. HREBLAY, A.: e. d., s. 106; HOLUBY, J. L.: Maličkosti astrologické . . . , s. 326. Aj tieto praktiky boli dobre známe v celej strednej Európe; pozri: WLISŁOCKI, H.: e. d., s. 99.

³² Výskum r. 1970.

³³ OSUSKÝ, Št.: cit. fond.

³⁴ Výskumy r. 1970, 1971.

³⁵ HORVÁTHOVÁ, E.: O liečebných praktikách a poverách v Slovenskom Komlóši. Slovenský národopis, 1970, s. 492.

³⁶ MARZELL, H.: Die Volksmedizin. Volksmedizin Probleme und Forschungsgeschichte. Darmstad 1967, s. 103. KOŠIR, P. — MÜDERNDORFER, V.: Die Volksmedizin bei den kártner Slowenen. Tamže, s. 30. HAMPP, I.: Beschwörung, Segen, Gebet. Stuttgart 1961, s. 143.

V niektorých prípadoch využívali na liečenie iné fázy mesiaca. „Keď prišli s hrčou, museli prít na schode mesiaca, nesmeu to biť nov. Tri dni sa to začítalo a tak sa to ešte vi-počítalo, že posledný deň museu biť posledný piatok na schode. Tak že bola streda, štvrtok a ten posledný piatok na schode mesiaca. No a tú hrču chítala tá žena takto, sťiskala a vi-právala: Nie deväť, nie osem, nie sedem, nie šesť, nie päť, nie štyri, nie tri, nie dva, aňi nie jeden. Tedi otplula. A do tretieho rázu toto robila a do troch mestov otplula. A po tri dni to museu prít a potom tá hrča skapala. A to ňikto ňevie len ja, lebo to len mňe povedali“ (Cerovo).³⁷

Rovnakú fázu využívali na liečenie slintavky v Petroviciach: „Keď mesiac schoďil, po západe slnka prstom alebo slaninovou kožkou viťierali jazik a začítavali:

Uchod' žaba za horu, za visokú za horu,
jak ňeujdeš za horu a ja teba zakolu.
To tri rázi. Prv bolo doktorov v každej izbe.“³⁸

Pravda, uvedené príklady zďaleka nevyčerpávajú, ale len ilustrujú využitie fáz mesiaca v ľudovom liečení.

Z kultúrno-historického hľadiska najpozoruhodnejšie sú formy víťania mesiaca pri jeho nove. Na našom území obdobne ako v niektorých iných oblastiach sa víťanie rozvinulo do podoby veršovaných formulí, ktoré čo sa týka obsahu, sú dvojakého typu. Prvý predstavujú jednoduché dvoj- alebo trojveršia, v ktorých ťažisko základného myšlienkového zámeru spočíva práve v uvítaní mesiaca, napr.:

„Ach, víťaj, zavítaj noví kráľu na nebi.
Ja ťa víťam na zemi,
ti mňa víťaj na nebi“ (Závadka).³⁹
Rovnako v Heľpe:

„Vítaj, víťaj, noví kráľu,
ja tebe víťam na zemi,
a ti mňa privítaj na ňebi.“⁴⁰

Početnejšie sú tie lunárne privítanky, v ktorých sa víťanie mesiaca spája s požiadavkou zdravia človeka, ktoré mu má mesiac zabezpečiť ako protislužbu za víťanie. V niektorých prípadoch víťajúci požaduje zdravie iba všeobecne, napr.:

„Vítaj, víťaj, noví kráľik!
Ja teba víťam na nebi
a ty mňa víťaj na zemi.
Jakos' ma zdravú našiel,
tak abys ma zdravú odešel.“⁴¹

Alebo:

„Vítaj, mesáček, noví kráľ!
Čos' nám slúbil, to nám daj.
Napred zdravie.
Potom božie požehnanie
a po smrci kráľovstvo nebeské.“⁴²

V ďalších vinšoch sa už požiadavka zdravia nastoľuje konkrétnejšie:

„Vítaj, víťaj, noví host',
abi ma nebolela v tento mesiac žiadna kost'“ (Sebechleby, Čabradský Vrbovok).⁴³

V podstate rovnako, len o niečo stručnejšie, víťali mesiac v ďalšej hontianskej obci Cerovo:

„Vítam ťa noví host',
abi ma nebolela žiadna kost'.“⁴⁴

Rovnaký text som zaznačila v slovenskej enkláve v severnom Maďarsku:

„Vítaj nám, víťaj noví host',
žebi ma nebolela moja kost' (Sudince).“⁴⁵

Z medzivojnového obdobia máme dva významy podstatne rozvinutejších textov:

„Vítaj, zavítaj k nám noví host',
aby ma nebolela v mojom tele žiadna kost'.
Potom ma budú bolet moje kosti,

³⁷ Výskum r. 1969.

³⁸ Výskum r. 1960.

³⁹ Výskum r. 1965.

⁴⁰ Výskum r. 1967.

⁴¹ HOLUBY, J. L.: Maličkosti astrologické..., s. 326.

⁴² Tamže.

⁴³ Mestský archív v Krupine. Nedatovaný, bližšie neoznačený rukopis z obdobia okolo 1930. Je to vlastne vyplnený dotazník o niektorých otázkach ľudovej viery. Zostavovateľ ani mená zberateľov nie sú uvedené.

⁴⁴ Výskum r. 1969.

⁴⁵ Výskum r. 1971.

keď ja budem hadie, žabie a jašterie mäso
jesti.

Ale ja to mäso nebudem jesti,
nebudú ma bolet moje kosti“ (Sudince).⁴⁶

Variantom predchádzajúceho je vítanie, za-
znamenané v Kotmanovej:

„Vitam ťa ja, vitam, nový host.
Nech ma v mojom tele neboli ani jedna
kosť.

Zapovedujem sa trojaké mäso jesti:
žabacie, myšacie, hadacie.

Nech ma potom bolia moje kosti,
keď ja z toho mäsa budem jesti.“⁴⁷

Na analógii negácie vyjadrenej podmienky
sú založené niektoré zarietkacie formule, kto-
rými sa mal človek chrániť pred bolesťami
zubov:

„Nový kráľ na nebi, ryba u vodze a zajac
u love.

Aby ma tedy zuby boleli, jak še toto vedno
sídze“ (Michalovce).⁴⁸

Podobne v Devičanoch:

„Mesiac na nebi, ryba vo vode, zajac
v chrasti.

Keď sa tieto tri veci zídu,
potom ma moje zuby bolieť budú!“⁴⁹

Z iného princípu vychádza nie menej zaují-
mavá modlitba k mesiacu, zaznamenaná
v Opatových Moravciach:

„Mesiačik nový, pán bôžok dobrý.
Z pod môjho zuba každý človečik
zomri!“⁵⁰

Predstava o súvislosti mesiaca so zubami
bola všeobecne u európskych národov značne
rozšírená, čo zrejme vplývalo z jeho podoby
so zubami, ktorú mal pri fáze dorastania
a cúvania. Na druhej strane sa ako symbol
mesiaca používali dva zahnuté kly, ktoré boli

na širších koncoch spojené a vytvárali tak
poloblúk, podobný srpu mesiaca.⁵¹ Vo fáze
splnu pripomínal mesiac hlavu a aj tento
moment sa odrazil v lunárnych vítačích for-
mulách, aj keď ani v jednej nevystupuje sa-
mostatne. Konečne aj zuby, kosti, údy na-
chádzame v týchto vítankách v rozličných
vzájomných variáciách, ako napr.:

„Mesäčku, patrón môj,
jä tä vitam na zemi,
ti mä vitaj na nebi.
Vitaj mi mesäčku milí host,
abi ma ňebolela hlavička, aňi zädna kosť“
Istebné).⁵²

„Vitaj, zavítaj nový host,
aby ma neboleli zuby, ani žiadna kosť“
(Sitnianska Lehôtka).⁵³

Tiež:

„Vitaj môj predrahi host,
žebi ma ňebolela žiadna kosť,
aňi hlava, aňi zuby, aňi moje žiadne údi“
(Dačov Lom).⁵⁴

Podobne u Slovákov v maďarskej časti
Hontu:

„Vitaj, vitaj, noví (milí) host,
žebi ma ňebolela v tomto mesiaci žiadna
kosť,
aňi hlava, aňi zuby, aňi žiadne údi“
(Patvarc).⁵⁵

Hostec mohol človek pri nove mesiaca nie-
len získať, ale sa ho aj zbaviť, za predpokla-
du, že predniesol príslušné zarietkanie, napr.:

„Vitam ťa, vitam novej králi,
ťebe na šťasté a mňa na zdravé.
Akú si ma zdravú našeu
že be si ma zdravú zašév.
(Pozrie sa na ovocné stromy.)
Čo vidím nak rosté,

⁴⁶ Pozri pozn. 44.

⁴⁷ OSUSKÝ, Št.: cit. fond.

⁴⁸ Tamže.

⁴⁹ Tamže.

⁵⁰ Pozri pozn. 44.

⁵¹ HANSMANN, L. — KRIS-RETTEBECK, L.: Amulett und Talisman. München
1966, s. 172 n.

⁵² OSUSKÝ, Št.: cit. fond.

⁵³ Pozri pozn. 44.

⁵⁴ Výskum r. 1971.

⁵⁵ Výskum r. 1971.

čo stieram nak kape.
(Pritom sa stiera od hlavy po päty.)
Nak mi tode hostec vadí
kot nastane trema rohy“ (Bystrička okr.
Lučenec).⁵⁶

Všetky invokácie mesiaca sa odriekali na voľnom priestranstve, čo malo umožniť obojstranný bezprostredný kontakt a zrejme to bolo aj prejavom úcty voči nemu. Takáto požiadavka z hľadiska jej pôvodcov bola celkom logická. Podľa nášho názoru práve z akcentovania voľného priestoru sa postupne vyvinul zákaz dívať sa na mesiac spod strechy domu alebo dokonca z jeho interiéru. Pretože tradičné predstavy poverovej kategórie bývali aj v zákazoch dôsledné, spájali ich prestúpenie so sankciami rovnakej kvality. V našom prípade sú potom ich konečnou podobou povery, podľa ktorých človek, ktorý sa pozrie na nov alebo aj inú začínajúcu fázu mesiaca po prvý raz spod strechy, bude chorý, dostane vyrážky, bude ho bolieť hlava, zuby a pod., teda rovnaké choroby a neduhy, aké pri správnom postupe človeka mohol mesiac aj liečiť. Už sám dualizmus týchto predstáv je jedným z príznakov ich starobylosti.

Spôsoby víťania novu mesiaca, ktoré boli na našom území zaznamenané, patria k najvyšpejším v celoeurópskom kontexte. Tie, ktoré zatiaľ poznáme, viažu sa už k nášmu storočiu a môžeme ich zadeliť do nasledujúcich skupín:

A. Jednoduchá invokácia spojená so želaním, aby mesiac privítal človeka na nebi tak, ako on ho víťa na zemi.

B. Invokácia spojená so želaním zdravia

1. všeobecne
2. zariekaním istých chorôb
 - a) preventívnym
 - b) kvôli ich vylicčeniu.

V poslednej uvedenej skupine invokácia sa neraz skrakuje alebo celkom ustupuje a ostáva len zariekanie choroby. Pritom, pravda, zďaleka nie všetky zariekania, ktoré sa uskutočnili za novu, boli spojené s invokáciou mesiaca. Fáza novu sa v nich využívala len pre posilnenie účinnosti zariekania, tak ako aj

v mnohých ďalších úkonoch astrálnej sympatickej mágie.

Predstavy o Dávidovi, sv. Cecílii a pod., sídliačich na mesiaci, sú novšie nielen preto, že samy tieto postavy sa dostali do povedomia širokých vrstiev až vplyvom kresťanstva, ale predovšetkým preto, že mesiac nebol v predstavách ľudu kozmickým telesom, ale skôr nadprirodzenou bytosťou, hodnou úcty. Mesiac je nový hosť, aj predrahý hosť, nový kráľ, ale aj pán bôžik dobrý. O tom, že sa mesiac tešil aj v minulom tisícročí mimoriadnej pozornosti európskeho obyvateľstva, svedčí XXI. článok *Indiculu superstitionum et paganiarum, De lunae defectione, quod dicunt „vince luna!“*.⁵⁷ Či aj naši slovanskí predkovia povzbudzovali mesiac pri zatmení pokrikom „zvítaz, mesiac“, nevieme. No spôsob víťania mesiaca pri nove, a nie na poslednom mieste aj podoba, akú má v ľudovej prozaickej slovesnosti ukazuje, že mesiac v predstavách širokých vrstiev dávnych generácií vystupoval často v antropomorfnnej podobe.

Ľudovej kozmogónii sa na Slovensku venovala dosiaľ minimálna pozornosť a aj materiál o mesiaci, ktorý máme nateraz k dispozícii je značne neúplný. Napriek tomu nám doterajšie poznatky dovoľujú urobiť niektoré závery a súhrnnejšie konštatovania. Predovšetkým je zřejmé, že miesto, ktoré mesiac zaujímal v predstavách ľudu, bolo mimoriadne významné a pokiaľ ide o nebeské telesá, možno povedať, že jedinečné, vďaka neustále sa meniacemu obrazu, ktorý obyvateľom zeme poskytoval.

Človek oddávna sa neuspokojoval iba konštatovaním javov, ale skúmal ich príčiny a hľadal vzťahové súvislosti nielen s vlastnou osobou, ale aj s inými javmi okolitej prírody. V súvislosti s mesiacom si nevyhnutne všimol, čo sa týka ich výskytu, javy dvojakej kategórie:

1. javy nepravidelné, predovšetkým
 - a) rozmanité prekrývanie a ohraničovanie mesiaca oblakmi,
 - b) rozličné sfarbenie od striebrožltej až po purpurovo-červenú,
 - c) mesiac v konštelácii s inými kozmickými

⁵⁶ OSUSKÝ, Št.: c. fond.

⁵⁷ ZIBRT, Č.: Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku. Praha 1894, s. 109.

telesami,

d) čiastočné alebo úplné zatmenie.

Túto kategóriu javov poznáme nielen v súvislosti s mesiacom, ale aj so slnkom. Z uvedených úkazov vychádzal človek pri stanovení pranostík, ale aj iracionálnych predpovedí, teda veštíeb.

2. Javy periodicky sa opakujúce: a) nov, b) dorastanie, c) spln, d) ubúdanie.

Štyri fázy mesiaca symbolizovali vlastne večný kolobeh života. Nov znamenal zrod s perspektívou ďalšieho pozitívneho vývoja. Dorastanie ostalo adekvátne svojmu presnému významu. Spln znamenal plnosť, tučnosť, bohatstvo, ale súčasne ako každý kulminačný bod obsahoval v sebe aj náznak úpadku, zániku. Cúvanie alebo schod mesiaca predstavovalo ubúdanie, rýchle postupujúci zánik.

Takéto chápanie mesačných fáz možno označiť ako analógiu dynamickú, keď východiskom pre isté úkony a zákazy bola nielen sama fáza, ale aj jej ďalšia vývojová tendencia, teda pribúdanie, ubúdanie a pod. Mesačné fázy však slúžili aj na jednoduchú aplikáciu princípov mágie podobností, teda na odvodzovanie analógií, ktoré možno označiť ako statické. Tak napr. mesiac v splne mal

pripomínať hlavu, ale aj plodiny, v iných fázach zuby, končatiny, korene rastlín, ale aj hmyz a pod. Ako bolo už pri konkrétnych ukázkach rozvedené, pre jednotlivé úkony sa potom volila istá mesačná fáza podľa toho, v čom bolo ťažisko očakávaného výsledku.

Už dosiaľ známy materiál nám dovoľuje konštatovať, že podľa starších predstáv mesiac zasahoval vo významnej miere do celého diania v prírode. Ovpľyňoval rast stromov i rastlín rovnako ako zvierat, zasahoval do života, zdravia, fyzickej zdatnosti i niektorých psychických predpokladov človeka a v nie malej miere ovpľyňoval rôzne druhy jeho činnosti. Podľa neho sa zostavovali pranostiky a plnil aj funkciu orákula. Pre rôzne typy démonov, zdá sa, že predovšetkým manistického pôvodu, bol vlastne „slnkom noci“.

Pravda, celú túto oblasť predstáv, ktorých korene siahajú hlboko do predkresťanského obdobia a ktoré sú v podstate spoločné nielen indoeurópskym, ale aj ďalším národom na istých stupňoch ich kultúrno-spoločenského a ekonomického vývoja, bude potrebné aj vzhľadom na našu tradičnú kultúru naďalej rozpracovať, a to tak z hľadiska kultúrno-historického, ako aj interetnického.

DER MOND IN DEN KOSMOGONISCHEN VORSTELLUNGEN DES VOLKES

Zusammenfassung

Die Vorstellungen von den Himmelskörpern reichen mit ihrem Ursprung in diejenigen Etappen der historischen Entwicklung, in denen der Mensch die Erklärung für einzelne Erscheinungen der ihn umringenden Natur zu suchen begann. Die Himmelskörper fassten seine Aufmerksamkeit nicht an der letzten Stelle, wobei die Intensität seiner Aufmerksamkeit direkt am Masse der wirklichen oder scheinbaren Variabilität desjenigen Himmelskörpers abhängig war und so war es nur logisch, dass das dankbarste Objekt seiner Beobachtungen und verschiedenen Vorstellungen gerade der Mond wurde.

Zu den rationalen Ergebnissen der Beobachtung des Mondes gehören die Bauernregeln, welche auch in der Gegenwart auf dem ganzen Gebiet der Slowakei gut bekannt sind. In der Vergangenheit diente der Mond auch als bedeutungsvolles Orakel, namentlich was es die Prophezeiungen betrifft, die mit den Epidemien, Kriegen, dem Feuer und überhaupt mit den Naturkatastrophen und anderen Katastrophen verbunden waren.

Die Betrachtungen des Mondes in seinen einzelnen Phasen hatten den Einfluss auch auf andere abergläubische und religiöse Vorstellungen, namentlich auf diejenigen, bei denen das Prinzip der Analogie geltend gemacht werden konnte. Dabei war das Prinzip der Analogie doppelsinnig ausgenützt. Einerseits nahm man die dynamische Tendenz des Mondes in Betracht, also die Zunahme, den Vollmond, die Abnahme und andererseits seine Grundform in einer bestimmten Phase. Die einzelnen Mondphasen waren für verschiedene Arten der feldwirtschaftlichen Arbeiten massgebend, auch für das Bäumefällen, Häuserbauen, für die

Vieh- und Geflügelzucht, weiter für verschiedene Handlungen bei den bedeutenden Familienereignissen u. s. w.

Ausserordentlich interessant sind die Versformeln, mit welchen das Volk noch in vorigen Dezennien unseres Jahrhunderts den Neumond begrüßte. Der Mond wird in ihnen als neuer Gast, teuerster Gast, neuer König, lieber Gott u. ä. angesprochen. Dem Inhalt nach können wir sie folgendermassen teilen:

A. Einfache Invokation mit dem Wunsch verbunden, dass der Mond den Menschen im Himmel ebenso willkommen hiesse, wie er ihn auf der Erde.

B. Die Invokation, die mit dem Gesundheitswunsch verbunden ist

1. Allgemein

2. Beschwörung der bestimmten Krankheiten:

a) preventiv,

b) Genesung.

Wie es sich aus dem Vergleichsmaterial ergibt, sind die Vorstellungen von dem Mond im Grunde nicht nur für die indoeuropäische Völker gemeinsam, aber auch für andere Völker auf dem bestimmten Stufen ihrer kulturgesellschaftlichen und historischen Entwicklung und ihre Wurzel reichen tief in die vorchristliche Epoche.

STÚDIE

Apáthyová - Rusnáková, Zora: Príspevok ku klasifikácii vidieckej rodiny na Slovensku	449
Beneš, Bohuslav: Stará a nová tradície	209
Bromlej, Ju. V.: K otázke základných typov a „vnútorného mechanizmu“ etnických procesov	117
Burlasová, Soňa: Ludová pieseň v súčasnosti	226
Burszta, Józef: O folklóre ako súčasnom spoločensko-kultúrnom jave	361
Čistov, Kirill V.: Špecifikum folklóru vo svetle teórie informácie	345
Dúžek, Stanislav: Poznámky k výskumu súčasného stavu tanečnej tradície	220
Filová, Božena: Nestor slovenských národopiscov dr. Ján Mjartan sedemdesiatročný	1
Gašparíková, Viera: Príspevok k poznávaniu súčasného stavu ľudových rozprávok	403
Halaga, Ondrej R.: Riečna doprava v karpatskej oblasti za feudalizmu	557
Holý, Dušan: Úvaha nad terminológií vzťahů medzi folklornými útvarmi	103
Jech, Jaromír: Současný stav folkloru a jeho hlavní tendence	196
Klímová, Dagmar: Úkoly textové kritiky na základě pověstí o Turcích	389
Kosová, Mária: Historické povesti s tureckou tematikou. K teórii fabuly a sujetu	375
Langer, Juraj: Zvláštnosti tradičného vývoja ľudového domu v Liptove	572
Leščák, Milan: Výskum súčasného stavu folklóru na Slovensku — metódy, problémy, ciele	185
Markuš, Michal: Obradný štedrovečerný chlieb na východnom Slovensku	73
Michálek, Ján: K otázke ľudového rozprávania v súčasnosti	215
Mruškovič, Štefan: Slovenské múzeum ľudovej architektúry v Martine	7
Pišútová, Irena: Rezbár a sochár Matej Čupec	462
Plicková, Ester: O niektorých otázkach štúdia keramiky na Slovensku	51
Pranda, Adam: K problematike štúdia etnických procesov v ZSSR	537
Stano, Pavol: Výstavy ľudového staviteľstva v strednej Európe koncom 19. storočia	418
Sulitka, Andrei: K problematike štúdia výročných obyčajov a folklóru na severnom Spiši v súčasnosti	246
Švehliák, Svetozár: Nová piesňová tvorba a jej vzťah k tradičnému repertoáru	234
Urbanová, Viera: Ikonografický materiál a orné náradie na Slovensku	31
Živkov, Todor I.: Folklórne festivaly v Bulharsku	369

MATERIÁLY

Bohucký, Milan: Vypaľovanie oleja z rastlinných semien	630
Horváthová, Emília: Mesiac v kozmogonických predstavách ľudu	601
Horváthová, Emília: Zo zvykoslovných a poverových reálií na hornom Spiši	610
Marková, Ema: Ludová pletená obuv z vlny	610
Mjartan, Ján: Spolupráca Jozefa E. Holubyho na príprave Národopisej výstavy v Prahe r. 1895	144

DISKUSIA — GLOSÝ

Dzubáková, Mária: Miesto a význam folkloristického výskumu v literárnej histórii	504
Elschek, Oskár: Charakteristické znaky súčasnej slovenskej etnomuzikológie	253
Leščák, Milan: K niektorým problémom slovenskej slovesnej folkloristiky	632
Prasličková, Mária: Poznámky k príspevku J. Gallu: Skláristvo a obložiarstvo na Muránskej Hute	508
Stano, Pavol: Z terminológie ľudového staviteľstva: ohnisko, kúrenisko	635

ROZHLADY

Beneš, Bohuslav: Strážnice 1971	519
Botík, Ján: Medzinárodná konferencia o problémoch štúdia ľudového staviteľstva v Karpatoch	298
Botík, Ján: Zasadnutie Československej sekcie MKKK	651
Burlasová, Soňa: Seminár o využití samočinných počítačov pri štúdiu ľudovej piesne	302
Burlasová, Soňa: II. etnomuzikologický seminár	518
Filová, Božena: Jubileum Sone Kovačevičovej	150
Gašparíková, Viera: In memoriam Petra Grigorijeviča Bogatyriova	289
Horváthová, Emília: Problémy etnografie slovanských národov na pracovnej porade v Moravanoch	291
Jubileum 25. výročia vzniku Národopisného ústavu SAV	275
Kosová, Mária: Nové prúdy v západoslovenskej národopisnej vede. Detmold 1969	159
Kubová, Milada: 25 rokov knižnice Národopisného ústavu	305
Markuš, Michal: Prvé medzinárodné sympóziu o ľudovej strave v Lunde	156
Michálek, Ján: Pozdrav národopisnému ústavu	276
Mjartan, Ján: Medzinárodné sympóziu o ochrane ľudovej architektúry	300
Mjartan, Ján: Sympóziu Ethnographia Pannonica	303
Múčka, Ján: Súčasný stav národopisného bádania vo Vietname	161
Mušinka, Mikuláš: Filaret Kolessa a Československo	643
Oslava jubilea v Smoleniciach — prejavy	282
Pátková, Jarmila: The Costume Society	160
Pátková, Jarmila: K životnému jubileu dr. Emy Markovej	639
Pátková, Jarmila: Výstava Tradičná výroba a ľudové umenie v súčasnosti na západnom Slovensku	658
Plicková, Ester: Sympóziu o keramike	157
Plicková, Ester: Konferencia Demosu v Brne	306
Plicková, Ester: Jubileum Michala Markuša	511
Pranda, Adam: Etnografia súčasnej dediny a múzeá	654
Prandová, Elena: Odborný seminár knižnično-informačnej siete SAV	656
Stano, Pavol: Ján Okrucký (1921—1971)	305
Švehlák, Svetozár: Sympóziu o tradičnej kultúre Slovákov na Dolnej zemi	153

RECENZIE A REFERÁTY

Bogatyriov, Piotr G.: Voprosy teorii narodnogo iskusstva (M. Leščák)	312
Bogatyriov, Petr G.: Souvislosti tvorby (M. Leščák)	527
Brzozowska, Teresa: Sabalowe bajki (V. Gašparíková)	169
Burlasová, Soňa: Ludové balady na Horehroní (J. Kováčová)	308
Csilléry Klára: A magyar nép bútorai (S. Švecová)	671
Demčenko, N.: Zemledefčeskije orudija Moldavan XVIII načala XX vv. (J. Podolák)	667
Documentatio ethnographica (S. Švecová)	536
Dudok, Daniel: Nárečie Pivnice v Báčke (S. Švehlák)	663
Ethnographia Pannonica (J. Mjartan)	671
Gavlovič, Hugolín: Valaská škola (J. Podolák)	660
Hindický, Jozef: Poriadok čiže reguly banickej mládeže v Novej Bani (P. Stano)	166
Horlenko, V. F. — Bojko, I. D. — Kunyčkyj, O. S.: Narodna zemlerobška technika ukrajinciv (M. Mušíka)	531
Horváthová, Emília: Stručný dotazník pre výskum ľudového liečenia (M. Markuš)	524
Kalevala. Das finnische Epos. (M. Kosová)	315
Kaňová, Magdaléna — Benža, Mojmír: Ludové kožuchy (E. Kahounová)	165
Kapeľuš, Helena: Bajka ludowa w dawnej Polsce (V. Gašparíková)	169

Klenk, Edit: Lärmbrauchtum: Weihnachten- und Neujahr-Anschießen (J. Mjartan)	673
Krupa András: Jele napok a Békécsabán és környékén élő szlovákoknál (J. Mjartan)	
Kubová, Milada: Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za roky 1960—1969 (P. Stano)	311
Lidové povídky z Podkrkonoší II. (V. Gašparíková)	529
Liptov I. Vlastivedný zborník (P. Stano)	167
Man in Adaptation. The Institutional Framework (J. Pátková)	176
Meľnyk, Oksana: Slovačko-ukrajínski pisenni zvjazky (M. Mušíňka)	168
Michálek, Ján: Spomienkové rozprávania s historickou tematikou (M. Leščák)	310
Mojzer Miklós: Torony, kupola, kolonnád (S. Švecová)	314
Mozejko, Zinaida: Pesennaja kultura belorusskogo Polesja (M. Mušíňka)	669
Pišútová, Irena: Ludové maľby na skle (P. Stano)	163
Popovič, Anton: Štrukturalizmus v slovenskej vede (J. Michálek)	310
Practorius, Paul Y.: Krakonoš (V. Gašparíková)	318
Problèmes théoriques de l'ethnographie (A. Pranda)	665
Problémy sujetu. Litteraria, r. 12, 1969 (M. Kosová)	523
Publikácie Etnografického múzea v Plovdive (J. Pátková)	315
Ryneš, Václav: Atributy v umění (S. Švecová)	664
Schweizerisches Archiv für Volkskunde, r. 66, 1970 (E. Kahounová)	317
Simonides, Dorota: Bery śmieszne i ucieszne (V. Gašparíková)	169
Sovetskaja etnografija, r. 1968—1971 (A. Pranda)	533
Szymański, Stanisław: Wystroje malarskie kościółow drewnianych (J. Langer)	313
Šrámková, Marta: Katalog českých lidových balad. IV. (S. Burlasová)	528
Tomeš, Josef: Masopustní jarní a letní obyčeje na Moravském Valašsku (V. Fégllová)	661
Vozvoľnyj ruch Slov'jan u narodnij pisennij tvorčosti (XVII—XVIII st.) (M. Nevrlý)	670
Wenig, Adolf: Staré pověsti pražské (V. Gašparíková)	662
Zborník Slovenského národného múzea, r. 64, 1970, Etnografia 11 (P. Stano)	625
Zborník Slovenského národného múzea, r. 65, 1971, Etnografia 12 (J. Mjartan)	626

BIBLIOGRAFIA

Kubová, Milada: Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za rok 1970	320
--	-----

INHALT DES 20. JAHRGANGES

STUDIEN

Apáthyová-Rusnáková, Zora: Beitrag zur Klassifikation der Dorffamilie in der Slowakei	449
Beneš, Bohuslav: Die alte und neue Tradition. Die gegenwärtigen strukturellen Beziehungen zwischen der Folklore, dem halbvolkstümlichen und dem naiven erzählenden Schaffen	209
Bromlej, Ju. V.: Zur Frage der grundlegenden Typen und des „inneren Mechanismus“ der ethnischen Prozesse	177
Burlasová, Soňa: Das Volkslied in der Gegenwart	226
Burszta, Józef: Die Folklore als gegenwärtige gesellschaftlich-kulturelle Erscheinung	361
Čistov, Kirill V.: Das Spizifikum der Folklore im Licht der Informationstheorie	345
Důžek, Stanislav: Bemerkungen zur Forschung des gegenwärtigen Standes der Tanztradition	220
Filová, Božena: Der Nestor der slowakischen Ethnographen Dr. Ján Mjartan ein Siebziger	1

Die Folklore und die Gegenwart	184
G a š p a r í k o v á, Viera: Beitrag zum Erkennen des gegenwärtigen Standes der Volksmärchen	403
H a l a g a, Ondrej R.: Das Flußtransportwesen im Karpatenraume in der Zeit des Feu- dalismus	557
H o l ý, Dušan: Betrachtungen über die Terminologie der Beziehungen zwischen den einzelnen folkloristischen Schöpfungen	103
J e c h, Jaromír: Der gegenwärtige Stand der Folklore und seine Haupttendenzen . . .	196
K l í m o v á, Dagmar: Aufgaben der Textkritik auf der Basis der Türkensagen . . .	389
K o s o v á, Mária: Historische Sagen mit der türkischen Thematik. Zur Fabel- und Sujettheorie	375
L a n g e r, Juraj: Besonderheiten in der traditionellen Entwicklung des volkstümlichen Wohnhauses im Liptov-Gebiet	572
L e š č á k, Milan: Die Erforschung des gegenwärtigen Zustandes der Folklore in der Slowakei — Methoden, Probleme, Ziele	185
M a r k u š, Michal: Das rituelle Weihnachtsbrot in der Ostslowakei	73
M i c h á l e k, Ján: Zur Frage der volkstümlichen Erzählung in der Gegenwart . . .	215
M r u š k o v i č, Štefan: Das Slowakische Museum für volkstümliche Architektur in Martin	7
P i š ú t o v á, Irena: Der Holzschnitzer und Bildhauer Matej Čupec	462
P l i c k o v á, Ester: Über einige Fragen des Studiums Keramik in der Slowakei . . .	51
P r a n d a, Adam: Zur Problematik des Studiums der ethnischen Prozesse in der Sowjetunion	537
S t a n o, Pavol: Volksbaukunst-Ausstellungen in Mitteleuropa am Ende des 19. Jahr- hunderts	418
S u l i t k a, Andrej: Über die Problematik des Studiums der Jahresbräuche und der Folklore der nördlichen Zips	246
Š v e h l á k, Svetozár: Neue Liedschöpfungen und ihre Beziehungen zur traditionellen Repertoire (Materialien aus einer slowakischen Gemeinde im Ungarischen Tiefland)	234
U r b a n c o v á, Viera: Ikonographisches Material und Ackerbaugeräte in der Slowakei	31
Z i v k o v, Todor I.: Folkloreensembles in Bulgarien	369

MATERIALIEN

B o h u c k ý, Milan: Ölbrennen aus den Pflanzensamen	630
H o r v á t h o v á, Emília: Bräuche und Aberglauben in der oberen Zips	484
H o r v á t h o v á, Emília: Der Mond in den kosmogonischen Vorstellungen des Volkes	601
M a r k o v á, Ema: Aus Wolle gestrickte volkstümliche Fußbekleidung	610
M j a r t a n, Ján: Jozef L. Holuby's Mitarbeit an den Vorbereitungen der Volkskundli- chen Ausstellung in Prag im Jahre 1895	144

DISKUSION — GLOSSEN

RUNDSCHAU

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

BIBLIOGRAPHIE	320
-------------------------	-----

ARTICLES DE FOND

Apáthyová-Rusnáková, Zora: Contribution sur la classification de la famille paysanne en Slovaquie	449
Beneš, Bohuslav: Tradition ancienne et nouvelle	209
Bromlej, Ju. V.: A propos de la question des types principaux et du „mécanisme intérieur“ des processus ethniques	177
Burlasová, Soňa: Chanson populaire contemporaine	226
Burszta, Józef: Folklore — un phénomène social et culturel contemporain	361
Čistov, Kirill V.: Spécification du folklore sous le jour de la théorie de l'information	345
Důžek, Stanislav: Remarques sur les recherches de l'état contemporain de la tradition des danses	220
Filová, Božena: Dr. Ján Mjartan, Nestor des ethnographes slovaques, séptuagénaire Folklore contemporain	1 184
Gašparíková, Viera: Contribution sur la connaissance de l'état contemporain des contes populaires	403
Halaga, Ondrej R.: Transport fluvial dans la région carpathique au féodalisme	557
Holý, Dušan: Considérations sur la terminologie relative aux rapports entre les genres de folklore	103
Jech, Jaromír: L'état contemporain du folklore et ses tendances principales	196
Klímová, Dagmar: Devoirs de la critique des textes à la base des légendes au sujet des Turcs	389
Kosová, Mária: Légendes historiques aux sujets turcs	375
Langer, Juraj: Particularité de l'évolution traditionnelle de la maison populaire à Liptov (Slovaquie de Nord)	572
Leščák, Milan: Recherches du folklore contemporain en Slovaquie — méthodes, problèmes, buts	185
Markuš, Michal: Pain rituel à la veille de Noël dans la Slovaquie de l'est	73
Michálek, Ján: A propos de la question de la narration populaire	215
Mruškovič, Štefan: Musée slovaque de l'architecture populaire à Martin	7
Pišútová, Irena: Sculpteur en bois Matej Čupec	462
Plicková, Ester: Pour l'étude des produits céramiques en Slovaquie	51
Pranda, Adam: Sur les problèmes de l'étude des processus ethniques à l'URSS	537
Stano, Pavol: Expositions de l'architecture populaire dans l'Europe Centrale à la fin du XIX ^e siècle	418
Sulitka, Andrej: Sur les problèmes de l'étude des coutumes annuelles et du folklore contemporain dans la région de Spiš (Slovaquie du Nord)	246
Svehlák, Svetozár: Nouvelle chanson populaire et sa relation avec le répertoire traditionnel	234
Urbanová, Viera: Matériaux iconographiques et les outils de labour en Slovaquie	31
Živkov, Todor I.: Festivals folkloriques en Bulgarie	369
 MATÉRIAUX	
Bohucký, Milan: Distillation de l'huile des semences végétales	630
Horváthová, Emília: Coutumes et superstitions dans la région du Haut-Spiš (Slovaquie du Nord)	484
Horváthová, Emília: Lune dans l'imagination cosmogonique du peuple	601
Marková, Ema: Chaussure populaire tressée en laine	610
Mjartan, Ján: Collaboration de Jozef E. Holuby à la préparation de l'Exposition Ethnographique à Prague en 1895	144

CONTENTS OF THE 20th VOLUME

ARTICLES

Apáthyová-Rusnáková, Zora: Contribution to the Classification of the Country Family in Slovakia	449
Beneš, Bohuslav: The Old and New Tradition	209
Bromlej, Ju. V.: To the Question of Basic Types and „Inner Mechanism“ of Ethnic Processes	177
Burlasová, Soňa: The Folk Song at Present Times	226
Burszta, Józef: About the Folklore as a Contemporaneous Social-Cultural Phenomenon	361
Čistov, Kirill V.: The Folklore Specialty in the Light of the Theory of Information	345
Důžek, Stanislav: Notes to the Research of the Contemporary Situation of Dance Tradition	220
Filová, Božena: Dr. Ján Mjartan, Nestor of Slovak Ethnographers and Folklorists Is Celebrating His 70 th Birthday	1
The Folklore and the Present Times	184
Gašparíková, Viera: Contribution to the Research of the Contemporaneous State of the Folk Tale	403
Halaga, Ondrej R.: Rivertransport on the Carpathians Territory in the era of Feudalism	557
Holý, Dušan: Terminology Expressing Relations between Folkloristic Categories	103
Jech, Jaromír: The Contemporary Condition of Folklore and Its Main Trend	196
Klímová, Dagmar: The Tasks of the Text Criticism on the Basis of the Tales about the Turks	389
Kosová, Mária: Historic Tales with the Turkish Subject	375
Langer, Juraj: The Particularities of the Traditional Development of the Folk House in the Liptov Region	572
Leščák, Milan: The Research of the Contemporary Situation of Folklore in Slovakia — Methods, Problems, Aims	185
Markuš, Michal: Home-Made Bread for Celebrating Christmas Eve in Eastern Slovakia	73
Michálek, Ján: To the Question of the Folk Narrations at Present Times	215
Mruškovič, Štefan: The Slovak Museum of Popular Architecture in Martin	7
Pišútová, Irena: The Wood-Carver and Sculptor Matej Čupec	462
Plicková, Ester: Some Questions Concerning the Study of Ceramics in Slovakia	51
Pranda, Adam: The Problems of the Study of Ethnical Processes in the Soviet Union	537
Stano, Pavol: Folk Architecture Expositions in Central Europe at the End of the 19 th Century	418
Sulitka, Andrej: To the Problems of the Study of the Annual Customs and Folklore in Northern Spiš at Present Times	246
Švehlák, Svetozár: The New Song Creation and Its Relation to the Traditional Repertory	234
Urbanecová, Viera: Iconographic Material and Agricultural Implements in Slovakia	31
Živkov, Todor I.: Folklore Festivals in Bulgaria	

MISCELLANIES

Bohucký, Milan: Oil Distillation from the Plant Seeds	630
Horváthová, Emília: Actual Facts in the Field of Customs and Popular Superstition in the Upland Region of Spiš	484
Horváthová, Emília: The Moon in the Cosmogonic Imagination of the People	601
Marková, Ema: Wool Knitted Folk Footwear	610
Mjartan, Ján: The Cooperation of Jozef E. Holuby on the Preparations of the Ethnographical Exposition in Prague in the Year 1895	144

DISCUSSION

COMMENTARY

BOOK REVIEWS AND REPORTS

BIBLIOGRAPHY

Hlavná redaktorka
Božena Filová

Výkonný redaktor
Pavol Stano

Redakčná rada: Rudolf Bednárík, Soňa Burlasová, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Jaroslav Kramařík, Michal Markuš, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Ján Podolák

INHALT

STUDIEN

Adam Pranda, Zur Problematik des Studiums der ethnischen Prozesse in der Sowjetunion	537
Ondrej R. Halaga, Das Flusstransportwesen im Karpatenraume in der Zeit des Feudalismus	557
Juraj Langer, Besonderheiten in der traditionellen Entwicklung des volkstümlichen Wohnhauses im Liptov-Gebiet	572

MATERIALIEN

Emília Horváthová, Der Mond in den kosmogonischen Vorstellungen des Volkes	601
Ema Marková, Aus Wolle gestrickte volkstümliche Fussbekleidung	610
Milan Bohučky, Ülbrennen aus den Pflanzensamen	630

DISKUSSION — GLOSSEN

RUNDSCHAU

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

ARTICLES

Adam Pranda, The Problems of the Study of Ethnical Processes in the Soviet Union	537
Ondrej R. Halaga, Rivertransport in the Carpathians Territory in the era of Feudalism	557
Juraj Langer, The Particularities of the Traditional Development of the Folk House in the Liptov Region	572

MISCELLANIES

Emília Horváthová, The Moon in the Cosmogonic Imagination of the People	601
Ema Marková, Wool Knitted Folk Footwear	610
Milan Bohučky, Oil Distillation from the Plant Seeds	630

DISCUSSION

COMMENTARY

BOOK REVIEWS AND REPORTS

SOMMAIRE

ARTICLES DE FOND

Adam Pranda, Sur les problèmes d'étude des processus ethniques à l'URSS	537
Ondrej Halaga, Transport fluvial dans la région carpathique au féodalisme	557
Juraj Langer, Particularité de l'évolution traditionnelle de la maison populaire à Liptov (Slovaquie de Nord)	572

MATÉRIAUX

Emília Horváthová, Lune dans l'imagination cosmogonique du peuple	601
Ema Marková, Chaussure populaire tressée en laine	610
Milan Bohučky, Distillation de l'huile des semences végétales	630

DISCUSSION — GLOSSES

INFORMATIONS

ANALYSES ET COMPTES RENDUS

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словацкой Академии Наук
Год издания XX, 1972, № 4.
Издается четыре раза в год
Издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Боžена Филова и Павол Стано
Адрес редакции Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang XX, 1972, Nr. 4. Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteure Dr. Božena Filová und Pavol Stano
Redaktion Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume XX, 1972, No. 4.
Published quarterly by the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors Dr. Božena Filová and Pavol Stano
Editor Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
revue de l'Académie slovaque des sciences
Anné XX, 1972, No. 4. Paraît quatre fois par an
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteurs: Dr. Božena Filová et Pavol Stano
Rédaction Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník XX, 1972, číslo 4. — Vychádza štyri razy do roka
Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka Dr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: prof. Dr. Rudolf Bednárík, Dr. Soňa Burlasová, Dr. Emília Horváthová,
Dr. Soňa Kovačevičová, Dr. Jaroslav Kramářík, Dr. Michal Markuš, doc. Dr. Ján Michálek,
Dr. Ján Mjartan, Dr. Štefan Mruškovič, Dr. Viera Nosáľová, doc. Dr. Ján Podolák

Technická redaktorka Jarmila Macherová

Redakcia: Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé číslo Kčs 20,—, celoročné predplatné Kčs 80,—
Výmer PIO 2385/49-III/2

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo nám. 48, Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1972